



You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Z czeskich badań nad slangiem : (popularyzacja stanu badań)

Author: Dariusz Tkaczewski

Citation style: Tkaczewski Dariusz. (1992). Z czeskich badań nad slangiem : (popularyzacja stanu badań). W: M. Blicharski, H. Fontański (red.), "Aktualne problemy językoznawstwa słowiańskiego : materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (Sosnowiec, 17-18 maja 1991 r.)" (S. 123-128). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

DARIUSZ TKACZEWSKI

Z czeskich badań nad slangiem (popularyzacja stanu badań)

W ostatnich latach wzrasta w społeczeństwie naszych południowych sąsiadów zainteresowanie nieliterackimi warstwami języka czeskiego - socjolektami, szczególnie slangami (środowiskowymi oraz zawodowymi). Przyglądając się leksykalnej tkance czeskiego języka potocznego, tzw. "hovorové češtiny", można zauważyć, że coraz więcej miejsca w tym języku zajmują nazwy nowe, w pierwszej chwili niezrozumiałe i dziwne, wyrazy i konstrukcje pochodzące ze slangu studenckiego¹, żołnierskiego, turystów czy tram-pów. Każdy kolejny kontakt z nimi uświadamia nam ich specyficzny rodowód. W różnych sytuacjach, na przykład w spontanicznie żywej wypowiedzi, brakuje nam nieraz odpowiedniego słowa i tylko "pożyczka" ze slangu młodzieżowego, kierowców lub kolejarzy pozwoli dosadnie i krótko wyjaśnić, o co chodzi.

Na uwagę zasługuje fakt, że wspomniane zainteresowanie problematyką slangów dotyczy szerokich kręgów społeczeństwa czeskiego, o czym świadczy korespondencja przeciętnych użytkowników języka kierowana do Jazykového koutku Radia Czeskiego w Pradze czy Ústavu pro jazyk český CSAN, jak również spore zainteresowanie czytelników propozycjami książkowymi popularnie traktującymi o wspomnianej problematyce². Również pracownie naukowców-językoznawców są aktywne w badaniach i dokumentacji tego pasjonującego zjawiska językowego. Badania nad slangami prowadzone są obecnie w kilku ośrodkach akademickich, wśród których najaktywniejsze są Uniwersytet Karola w Pradze, Uniwersytet J.E.Purkyně w Brnie, WSP w Ostrawie³ oraz WSP w Pilźnie. Do specjalistów w dziedzinie slangów, którzy prowadzą badania w wymienionych ośrodkach naukowych, należą: K.Hausenblas, J.Chloupek, J.Hubáček, J.Skulina, A.Kellner, B.Téma, F.Kopečný, L.Klimeš i inni. Duże zasługi w prowadzeniu i propagowaniu badań nad slangami i argot ma Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Pilźnie.

Ośrodek ten organizuje cykliczne Konferencje o slangu i argot; ostatnia odbyła się w roku 1982. Dotychczasowe Konferencje były doskonałym forum do wymiany poglądów w tej dziedzinie, aktualizacji stanu badań, przedstawienia nowych optymalnych rozwiązań definicyjnych i formalnych oraz nowego spojrzenia na nieliterackie formy i warstwy języka ogólnonarodowego. W obradach zespołów konferencji brali udział wybitni językoznawcy czescy i słowaccy, specjaliści w dziedzinie stylistyki języka, dialektologii, semantyki i socjolingwistyki oraz grono zaproszonych gości zagranicznych z krajów sąsiednich, w tym także Polski. Owocem każdej Konferencji stał się *Sbornik přednášek*⁴ zawierający interesujące artykuły i referaty uczestników obrad. Wśród autorów, których prace publikowane są w *Sborníku*, należy wymienić: J.Bečkę, B.Hochla, F.Kopečného, L.Klímeša, J.Hubáčka, M.Krčmová i innych. *Sborník* (wydawany sprawnie staraniem WSP w Pilźnie) stanowi doskonale źródło najnowszych opinii na temat slangu i argot, obfituje w ciekawe i oryginalne definicje: języka literackiego inieliterackiego, czeskiego języka potocznego, interdialektu ogólnoczeskiego, gwar miejscowych (dialektów), socjolektów, slangów (profesjonalnych, socjalnych oraz grup zainteresowań), argot oraz pojęć "zargon" i "hantýrka". Prace publikowane w *Sborníku* uwzględniają wyniki najnowszych badań, jak również charakteryzują się niebanalnym spojrzeniem i podejściem do tematu (z punktu widzenia socjolingwistycznego, semiotycznego, onomastycznego itp.)

Działalność naukowa⁶ (lub raczej paranaukową) ośrodków naukowych dotycząca slangów (socjolektów) ilustrują prace dyplomowe studentów bohemistyki wspomnianych wcześniej szkół wyższych. Prace "młodych naukowców", dokumentujące slangi określonych środowisk społecznych lub slangi profesjonalne są niejednokrotnie bardzo ciekawe, dojrzałe i bogate w materiał językowy. (leksyka slangowa). Mimo że monografie te w części teoretycznej (poświęconej slangowi jako pojęciu i zjawisku) powielają często poglądy językoznawczych autorytetów, jednak zgromadzony w trakcie badań (najczęściej przy pomocy ankiet językowej lub wywiadu środowiskowego) materiał leksykalny świadczy o ogromie pracy dokumentacyjnej, zaangażowaniu autora i jego pasji. Dość często w opracowaniach tych można zauważyć świeże spojrzenie na zagadnienie slangów, wynikające z celnych, czasem wręcz kontrowersyjnych i polemicznych konkluzji młodych badaczy. Do ciekawszych prac dyplomowych można zaliczyć na przykład powstałe w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych na Uniwersytecie Karola w Pradze monografie: Kojan V., *Několik poznámek ke slangu pražských*

črampů; Hausenblas O., *Mluva jedné rodiny na okraji Prahy*; Suljakovicova J., *Vězenský slang*; Pecova I., *Studentský slang v Čáslavi* i wiele innych.

Mówiac o popularyzacji problematyki socjolektów, „slangu i języka potocznego wśród szerokich kręgów społeczeństwa czeskiego, nie można nie wspomnieć o popularnych i zasłużonych czasopiśmie językoznawczych wydawanych od lat przez Ústav pro jazyk český CSAN⁷ w wydawnictwie Academia, mianowicie o dwumiesięcznikach *Naše řeč* oraz *Slovo o slovesnost (časopis pro otázky teorie a kultury jazyka)*. Na ich łamach regularnie od kilkudziesięciu lat pojawiają się ciekawe artykuły na wspomniane tematy, by wymienić tylko te poświęcone slangowi studenckiemu i młodzieżowemu: Bača M., *K výzkumu studentského slangu*⁸, Krčmová M., *Jazyk mládeže na Moravě*⁹, Hubáček J., *K dnešnímu stavu studentského slangu*¹⁰, czy socjolektom (zjawisku i procesom z nimi związanym): Utěšený S., *K pojmoslovi a terminologii socialních narečí*¹¹, Krístek V., *Poznámku o problematice argotu a slangu 12*, Hubáček J., *Distribuce onomaziologických postupů v slovní zásobě jednoho slangu*¹³ i wiele dalszych.

Wśród krzewicieli wiedzy o czeskich slangach wyróżnia się swym olbrzymim dorobkiem wspomniany już wcześniej Jaroslav Hubáček. Jego badania i prace dokumentacyjne zaowocowały wieloma artykułami na łamach czasopiśmie językoznawczych oraz książkami, wśród których monografia *O českých slanzích*¹⁴ stała się pozycją przełomową w popularyzacji wiedzy o slangach. Stanowi ona najbardziej chyba obszernie (z dotychczasowych) opracowanie na temat czeskich slangów, nie licząc przedwojennej pracy F. Oberfalcera-Jilka pt. *Argot a slangy*¹⁵. Książka Hubáčka zbiera rozważania teoretyczne (definicje, motywacje socjolingwistyczne, metody tworzenia słownictwa slangowego, kryteria wewnętrznego podziału środków slangowych, charakterystykę slangów najbardziej aktywnych i szczególnych pod względem leksyki (ponad czterdzieści), przegląd literatury traktującej o czeskich slangach i stylistycznym rozwarstwieniu języka czeskiego oraz słowniki i inne źródła leksyki slangowej). Część druga zawiera omówienie ponad 40 slangów, tzn. krótką charakterystykę socjolingwistyczną oraz przegląd najbardziej rozpowszechnionych środków leksykalnych tych slangów (obok nazwy slangowej znajduje się jej literacki odpowiednik). Doświadczenia i wiedza zdobyte podczas zbierania materiałów do pracy *O českých slanzích* zaowocowały kolejną pozycją traktującą o czeskich slangach, mianowicie w roku 1988 Jaroslav Hubáček opublikował w ostrawskim wydawnictwie Profil *Malý slovník českých slangu*. Na marginesie warto zauważyć, że wydaw-

nictwo to już po raz kolejny wyszło naprzeciw społecznym potrzebom i zainteresowaniom. Zasluga Profilu jest fakt, że jego książki na tematy językoznawcze są pracami popularnymi, przeznaczonymi dla szerokiego kręgu odbiorców, szczególnie starannie opracowanymi pod względem treści i formy przez wybitnych badaczy problemu i specjalistów. Wśród wydań Profilu można wymienić choćby wspomnianą pracę Hubacka *O českých slanzích*, ciekawe opracowanie J. Skuliny *Ostravská mluva*¹⁶ czy równie cenna pozycję E. Lotko *Čeština a polština v překladatelské a tlumočnické praxi*¹⁷

*Malý slovník českých slangů*¹⁸ jest jakby kontynuacja pierwszej pracy poświęconej slangom, przynosząca czytelnikowi przegląd leksyki slangowej, z którą przeciętny Czech może się zetknąć podczas potocznej konwersacji czy w innych wypowiedziach nieliterackich. *Slovník* nie stanowi tylko słownikowego przeglądu ponad 5 i pół tysiąca haseł pochodzących z różnych slangów. Autor w pierwszej części swej pracy w sposób w miarę przystępny i popularny wprowadza czytelnika w problematykę slangu. Na marginesie należy zauważyć, że Hubacek w części teoretycznej *Slovníka* powtórzył dosłownie rozważania ze wstępnych rozdziałów książki *O českých slanzích* (dotyczy to również podanej bibliografii). Część leksykalna *Slovníka* poprzedzona jest informacją o sposobie uporządkowania słownika oraz skrótach stosowanych w objaśnieniu haseł (nazwa slangu oraz opis gramatyczny hasła). Każde z haseł (nazw slangowych) objaśnione jest w miarę wyczerpująco przy pomocy: podstawowych danych gramatycznych, nazwy slangu, znaczenia wyrazu (optymalnego synonimu lub opisu), ilustrującego przykładu w kontekście oraz dodatkowo motywacji powstania lub innego synonimu. Zauważalny jest brak kwalifikatorów symbolizujących pochodzenie nazwy slangowej (np. z jakiego języka obcego lub gwary została zapożyczona). Szkoda również, że autor pominął: hasła pochodne rodzaju żeńskiego, znaczeniowo wyraziste derywacje przedrostkowe czasowników slangowych, rzeczowniki slangowe utworzone od liczebników oraz że przedstawił dość słabą reprezentację slangu studenckiego (slangu najbardziej produktywnego), a także związki frazeologiczne (które stanowią przeciętnie 25% materiału leksykalnego danego slangu) - być może przyczyną tych braków jest konieczność ujęcia drobnego jedynie wycinka leksyki slangowej, jak również szybka dezaktualizacja tych środków. Wątpliwości może również budzić jednoznaczne zaliczenie "przekręcania", uniwerbizacji i modyfikacji głoskowych do słowotwórczych mechanizmów tworzenia nazw slangowych; bardziej właściwe byłoby w tym wypadku wyodrębnienie dwóch dodatkowych

zjawisk - szczególnych środków ekspresji (do nich zaliczyć można "przekręcanie", modyfikacje głoskowe i synonimie) oraz uniwersalizacji (jako metody z pogranicza mechanizmów słowotwórczych i syntaktycznych, mającej wiele wspólnego ze skracaniem oraz zapożyczeniami z języków obcych). Podczas uważnej lektury *Słownika* oraz pracy *O českých slanzích*, przy porównaniu tych książek rodzi się pytanie - czy czasem *Slovník* nie jest przereklamowana, uporządkowana i uzupełniona wersja drugiego opracowania... Powyższe uwagi są jednak, co należy podkreślić, jedynie bardzo subiektywnymi wątpliwościami. Mimo tych mankamentów *Malý slovník českých slangu* jest pracą cenna, pożyteczna, wypełniająca lukę w popularnym traktowaniu ciekawych zjawisk lingwistycznych zachodzących w języku czeskim oraz będącą pewnego rodzaju leksykonem slangów oraz słownikiem czeskiego języka nieliterackiego. Miejmy nadzieję, że pasja Jaroslava Hubacka zaowocuje w przyszłości kolejnym opracowaniem - do rąk naszych trafi *Velký slovník českých slangu* zawierający "wszystko", co slangów dotyczy. Taki słownik stanie się niezwykle pomocą dla zagranicznych bohemistów oraz tłumaczy literatury czeskiej, której język często obfituje w słownictwo potoczne lub slangowe.

Dokumentacja słownictwa slangowego (tak, jak zasób leksykalny) ulega szybkiej dezaktualizacji - nie można więc przedstawić stanu jakiegoś slangu w postaci zamkniętego zbioru (wyjątek stanowi jedynie chyba slang młynarzy). Podobnie jak cały zasób słownikowy języka, tak i nazwy slangowe ciągle powstają, ulegają przeobrażeniom i rozwojowi, a niektóre z nich wychodzą z użycia - archaizują się, stają się nieprzydatne lub mało dosadne (w tym miejscu należy wspomnieć o ciekawym zjawisku - okazjonalizmach, nazwach slangowych funkcjonujących w języku jednostki (idiolekcie), których uzus jest wąski i krótkotrwały). Ten swoisty żywot slangów (słownictwa slangowego) stanowi pewnego rodzaju wyzwanie dla badaczy, bo z góry wiadomo, że koniec poszukiwań nie istnieje...

Przypisy

1. W warunkach czechosłowackich nazwą "student" określa się ucznia szkoły średniej oraz studenta szkoły wyższej. Slang studencki jest chyba najbardziej "ekspansywny", jeśli chodzi o jego oddziaływanie na język potoczny. Przeciętny Czech nie uswiadamia sobie zazwyczaj, że potocznie używane określenia:

- Kocka* - 'atrakcyjna dziewczyna lub kobieta', *kilo* - '100 Kčs' czy też *trubka* - 'papieros' wywodzą się ze slangu studenckiego.
2. Książka Jaroslava Hubáčka *O českých slanzích* w ciągu trzech lat doczekała się dwóch wykonań wydawniczych: w 1979 i 1981, zaś jego *Malý slovník českých slanzů* błyskawicznie "zniknął" z półek księgarskich; na rok następny zapowiedziano kolejne wznowienia wyżej wymienionych książek.
 3. Od przyszłego roku akademickiego Szkoła stanie się Uniwersytetem w Ostrawie.
 4. *Sborník přednášek z II. konference o slangu a argotu*, VSP, Plzeň 1982.
Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu, VSP, Plzeň 1987.
 5. Kilka publikacji ze *Sborníka II. konference...* (przypis 4): J. Bečka: *Co je a co není slang*, s.5; B. Dejmek: *K některým způsobům obohacování slovní zásoby slangu*, s.46; J. Hubáček: *K onomaziologickým postupům ve slovní zásobě slangu*, s.36. Publikacje zawarte w *Sborníku III. konference...* (przypis 4): F. Kopečný: *O nejstarším zaznamu českého hornického slangu*, s.29; B. Dejmek: *Postavení slangu uvnitř národního jazyka*, s.52.
 6. Badania prowadzone w ramach SVOC (Studentka vedecka odborná činnost) - działalność studenckich kół naukowych.
 7. Ústav pro jazyk český CSAN wydał w połowie lat osiemdziesiątych kompleksową monografię slangu studenckiego i młodzieżowego pt. *Čeština za školou*.
 8. *Náš řeč*, nr 68, 1985, s.78.
 9. *Náš řeč*, nr 60, 1977, s.113.
 10. *Náš řeč*, nr 48, 1965, s.86.
 11. *Náš řeč*, nr 62, 1979, s.88.
 12. *Slovo a slovesnost*, 1973, s.98.
 13. *Slovo a slovesnost*, 1975, s.104.
 14. J. Hubáček: *O českých slanzích*, Ostrava, 1979.
J. Hubáček: *O českých slanzích*, Ostrava, 1981.
 15. F. Oberfalcer-Jilek: *Argot a slangy*. Československa vlastivěda, sv. III, Praha 1935, s.311-375.
 16. J. Skulína: *Ostravská mluva*, Ostrava 1979.
 17. E. Lotko: *Čeština a polština v překladatelské a tlumocnické praxi*, Ostrava 1986.
 18. J. Hubáček: *Malý slovník českých slanzů*, Ostrava 1988.